

šel v Belgijo študirat jus, je bil že po nekaj mesecih izgnan iz države radi dvoboja. Dolgo se je klatil po Evropi, že preko trideset let star je končal jus v Nemčiji in se vrnil domov. Življenje ga je metalo sem in tja, kakor je hotela usoda, ali bolje menjavajoči se bolgarski politični režimi. Šele v emigraciji se je ustalil. Prvih osem let je preživel v Leipzigu, odkoder se je l. 1930. preselil v Prago.

IZ „TRENUTKOV IN VEČNOSTI“

KIRIL HRISTOV — FRANCE BEZLAJ

*Kako v trenutku bi se zacelila rana,
Kako ves svet bi zažarel od sreče,
Če zrl le za hip bi na gore Balkana,
Četudi skozi ozko lino ječe.*

*Če ugasnila še ni ljubezen njena,
Spomin na rodni kraj bi dala mi,
Vsaj skromni cvet brez vonja in imena
V molitveniku bi poslala mi.*

OB 60-LETNICI SKLADATELJA ANTONA LAJOVICA

MARIJAN LIPOVŠEK

Anton Lajovic je brez obotavljanja in brez boječih poizkusov kakor na en mah stopil na pozorišče slovenskega glasbenega ustvarjanja. V Novih Akordih, ki so bili v veščih, skrbnih in poštenih rokah dr. Gojmira Kreka, so izšle njegove prve skladbe. Važna glasbena revija je omogočila mnogim slovenskim ustvarjajočim glasbenikom delovanje, neštetim pa je bila v pogum, za vzor, v okrepilo omahujoči volji in v bodrilo k dejavnosti. Lajovic kajpak takih opominov in vzgledov ni potreboval. Bil je rojen umetnik, kateremu je tekel vrelec glasbenih domislekov tako nujno, kakor se vselej nujno sproščajo zgoščene in nabrane sile in si poiščejo svoj lasten izraz.

Lajovčevi prvi tiskani skladbi sta Sanjarija za klavir in Adagio za orkester v klavirski priredbi. Glasbena Matica pa nam je z izdanjem Lajovčeve čitanke omogočila zanimivo spoznavo prvih njegovih skladb, ki so bile zložene še v zadnjih letih prejšnjega stoletja. To sta pesmi »Poljub« in »Zima«. Lajovic je tako že s svojimi prvimi deli prešel k samospěvu in tudi s kasnejšim ustvarjanjem potrdil svojo močno povezanost na živo besedo in petje, kar je obenem značilno za vso slovensko glasbo do zadnjih dob. Temu

se ni čuditi. Premnoga zborovska združenja, odlični pevci-solisti, osebnost Mateja Hubada, naša skromna instrumentalna, a dokaj pestra in bogata vokalna glasbena preteklost, vse to je okrenilo slovensko glasbo v izrazito vokalno smer.

Višek tega ustvarjanja nam danes pomenijo Lajovčeva dela. Kaj je na njih tako pomembnega, kaj jim daje tako vrednost? Mnogo oblikovnih razlogov bi lahko našteali: odlična gradnja, pevnost, široka melodika, samonikla, dasi podrejena akordika, zdrav, kremenit ritem. A s tem ne izčrpamo vsebine, ki je polna globokih domislekov. Kajti nad vsem zunanjim izrazom je še nekaj drugega: brezpogojno zanesljivo in vselej prave strune ubirajoče čustvo, ki je pri Lajovicu najizrazitejši odraz njegove duševnosti, ko ustvarja glasbeno delo. To je tisti vir, iz katerega je naš skladatelj nezmotljivo zajemal in sipal dragocene darove slovenski glasbeni umetnosti. Skladbe, ki bi jih zgolj premišljevanje in tehnika ne mogla ustvariti, je postavil Lajovic brez vsakih težav, zanašajoč se na priroden čut, obdarjen z bogato fantazijo. In postavil jih je tako, da so vredne iskrene Župančičeve lirike, s katero se družijo v dosedaj še nedoseženi, pristni slovenski glasbeni izraz. Brez primere prekašajo Lajovčeve skladbe vse prisiljeno umetnikarstvo v glasbi. Melodija teče sama od sebe, naravno in logično. Prirodno in vendar zaradi močnega izraza in okretnih arhitektonskih različkov presenetljivo gradi Lajovic svoj stavek. Duševnost, ki je vsebino tako došla in jo tako neposredno podala, ne ozirajoč se na tehnična sredstva, ki jih kar mimogrede obvlada, je pač duševnost velikega mojstra.

Besedilo, ki ga je Lajovic uglasbil, kakor tudi naslovi čistih orkestralnih skladb nam kažejo duha, ki je ob pogledu na življenje ostal zamaknjen v vse raznovrstno žitje človeške duše. V njegovih delih zasledimo živo in iskreno nežnost (*Begunka ob zibeli*), živahnost in prirodno razigranost (*Tkalec*, *Bujni vetri v polju*, *Zeleni Jurij*, *Kroparji*), pa zopet široko, dojemljivo občutje (*Zacvela je roža*, *Iskal sem svojih mladih dni*, itd.). Po obilici počasnejših skladb bi utegnili Lajovica označiti za skladatelja, ki mu je zelo pri srcu izrazita širna linija gradnje in melodike, če bi ne bilo iskrečih se utrinkov v redkejših živahnejših stvaritvah. Značilna za Lajovčev glasbeni obraz sta pač močnatost in iskrenost, ki ju preveva včasih prav epična razsežnost. Ker se je v obliki navezal na preprosto pesemsko obliko kot najneposrednejši oblikovni izraz, je razumljivo, da ne zasledimo med njegovimi deli mnogo instrumentalnih skladb, oziroma jih najdemo samo tam, kjer je mogel skladatelj to preprosto izrazno obliko uspešno uporabiti tudi v instrumentalni glasbi. In prav v tej panogi, ki ni bila njegovo izrazito udeleževalno polje, je ustvaril Lajovic ne samo svoja najboljša in največja dela, temveč skladbe mednarodne vrednosti. Malokateri tuji narodi se morejo ponašati s takimi pesmimi, kakor imamo Slovenci Lajovčeve — če se oziramo na dobo nastanka in na slog —, toda postaviti se ob stran mednarodnega instrumentalnega ustvarjanja, ki je tako silno razvito, pa ni lahko. Glasba, ki nam jo je dal Lajovic v svojem zadnjem orkestralnem delu »*Capriceu*«, ima tako klen, jedrnat in pester značaj, da smatramo to delo za prvo slovensko orkestralno skladbo, ki lahko tekmuje z vsakim tovrstnim tujim delom pred katerimkoli sodnikom. Samonikel petdelni taktov način, ki ni uporabljen zaradi kakšne posebnosti, temveč je nujen zaradi motivične vsebine, bujno vrši v neprekinjenem toku domislekov, ki so docela enotno izklesani, izvirajoč eden iz drugega kakor členi verige.

Višek Lajovčevega ustvarjanja pomeni Psalm za mešani zbor, veliki orkester in tenor solo. To delo je priča velikega duha, ki se ne odeva v spone dogem, temveč se neprisiljeno in svobodno izpoveduje svojih odnosov do Boga. Toliko, kolikor je Lajovic dal in pokazal v Psalmu živega življenjskega potrdila o svobodnem religioznem življenju umetnikove duše, toliko ga ne zmore dosedaj prikazati nobeno drugo domače delo, čeprav se naslanja na kake liturgične oblike običajnih kantatnih ali oratorijskih skladb. Lajovic je po naravi preširokogruden in predobro razloči živo občutje višjih svetov od mračne dogmatike, mnogo preživljenjski je, da bi mogel navezati in vtesniti svojega plodnega duha v oblikovno in metodično vezane spone. Pred napakami in nedoslednostmi v koncepciji in v gradnji ga varuje izredna sposobnost, prilagoditi fantazijo naravnemu poteku gradnje v melodičnem in akordičnem smislu. Tako je njegovo delo kljub svobodni invenciji kakor plod jasne organizacije, vlito iz prožne, gibljive, a trdne in jedrnate snovi.

Napačno je misliti, da so bile Lajovčeve skladbe ob svojem rojstvu kar meni nič, tebi nič brezpogojno ugodno sprejete. Današnji mlajši rodovi pač ne vedo, da so se takrat za novi izraz bile prav tako srdite borbe kakor dandanes. In to je, česar smo posebno veseli: Lajovic ni bil samo nepopustljiv borec za zdravo narodno kulturno politiko, bil je prav tako dosleden in brezobziren graditelj novega izraza v svojedobni slovenski glasbi. In kakor mu je dal čas prav v marsikateri sporni točki njegove miselnosti, tako mu je brezpogojno prav dala naša glasbena zgodovina, ki ga uvršča med naše prve skladatelje. Lajovic je živa priča zaostalosti reakcije in pomena borbenih struj.

NEKROLOG KARLU ČAPKU

B. BORKO

Bila je vsekdar bolestna naloga, pisati posmrtno besedo o pravičnem človeku, ki je moral nenadno, med *a* in *vita*, stopiti v Charonov čoln, čeprav bi se zdelo, da bi bil prav tedaj najbolj potreben pravični stvari na tem svetu. Smrt Karla Čapka, ki je izdihnil 24. decembra 1938 v Pragi, je tem bolj prizadela češko duhovno republiko, ker je ta skrbni in prizadevni vrtnar njenih svobodnih gred dovršil komaj osem in štirideset let. Po septemberski narodni katastrofi se je na češkem otoku spremenilo življenjsko občutje; ljudje, ki žive tu, so izgubili prejšnjo zavest trdnosti in zakonitosti v odnosu do ostalega sveta; navdaja jih podobna razpoloženost kakor popotnike na vzvihranem oceanu. Ni težko razumeti te posledice silnega sunka, ki je tolikim ljudem zrušil cel svet sanj, idealov, nadej, prepričanj, nazorov in navad; v slehernem človeku, pa naj bi bil še tako trden v svoji veri, trepeče duhovno ozračje od tega potresa in vzbuja občutje majavosti, negotovosti in dvoma. Karel Čapek je moral po tisti nujnosti, ki jo je narava naložila vsakemu resničnemu pesniku — in tudi Čapek je bil pesnik svojega sveta, — mnogo bolestneje kakor navadni ljudje obču-